

Küresel Siyaset ve Ortadoğu Kıskaçında Türkiye'nin Dış Politikası: AK Parti Dönemi

Şaban Öztürk¹

Özet

Türkiye'nin dış politikasında uzun süre ana eksenini oluşturan Batıcı ve statükocu anlayışın ülke çıkarlarından ziyade Batı ile ilişkilerin seyrine odaklandığı söylenebilir. Soğuk Savaş sonrasında küresel siyasette yaşanan değişim, Türkiye'nin dış politikasında da yeni dönemi başlatmıştır. Yeni yüzyıla bu dış politika vizyonu ile giren Türkiye, uluslararası ilişkilerde bölgesel ve küresel güçlerle daha çok karşı karşıya kalmıştır. Küreselleşme ile birlikte Körfez Savaşı ve 11 Eylül sonrası Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, Türk dış politikasının yeni konseptinin oluşmasında önemli faktörler olmuştur. Bu durum aynı zamanda dış politikada yeni açılımlara ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

Türkiye, iki binli yıllarda dış politikasını revize etmiş, bölgede ve dünyada meydana gelen gelişmeler karşısında aktif bir dış politika yürütmeye başlamıştır. Ekonominin de etkili olduğu bu dönemde dış politikanın, çok yönlü, çok boyutlu ve çok farklı aktörlerle yürütülmek zorunda kalınması dikkat çekmektedir. Yirmi üç yılı aşkın bir süredir dış politikaya yön veren AK Parti hükümetleri, “merkez ülke”, “komşularla sıfır sorun”, “yumuşak güç”, “insani dış politika” ve “ritmik diplomasi” gibi söylemler üzerinden geleneksel anlayıştan farklı bir çizgi takip etmiştir. Ancak iç siyasette yaşanan sorunlar ve bölgedeki gelişmeler Türk dış politikasının önüne çıkan bariyerler olarak kabul edilmiştir. Buna rağmen Türkiye'nin dış politika aktörleri, Ortadoğu ve Orta Asya'nın yanı sıra, Afrika'dan Güney Amerika'ya kadar geniş bir yelpazede bağımsız bir dış politika yürütmenin yollarını aramıştır. Geçmiş dönemlerle kıyaslandığında yeni dönem dış politikasının adeta çok bilinmeyenli denklem olarak tarif edilmesi dikkati çekmektedir. Çünkü uluslararası ilişkiler, dış politika ve diplomasi kıyasıya rekabetin yaşandığı bir alan haline gelmiştir. Tüm bunlara rağmen ahlaki normlara uygun, değer merkezli insani dış politika yürütebilmenin imkânı da vurgulanmaktadır.

1 Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sozturk78@gmail.com. ORCID:0000 0002 2095 195X.

Çalışmada dış politikaya etki eden faktörlere ilaveten Türk dış politikasının, son dönemlerde yaşadığı değişim ele alınmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin, dış politika alanında yürütmüş olduğu politikalara ilişkin geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada, birbirinden farklı değerlendirmelere yer verilmesi ve özelde AK Parti dönemi Türk dış politikasının temel parametreleri ile ilgili ipuçlarına değinilmesi benzerlerinden farklılık olarak görülebilir.

GİRİŞ

Dış politikanın tüm ülkeler açısından zorluğu kabul edilse de bazı ülkelerde bu zorluğun oranı çok daha fazladır. Türkiye de dış politik açıdan diğer birçok ülkeye nazaran daha zorlu süreçlerden geçmektedir. Bunun temel sebepleri olarak; Türkiye'nin jeo-stratejik konumu, demografik yapısı, tarihi, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı gibi faktörlerin yanında komşularıyla ilişkileri, küresel siyasetin Ortadoğu'ya yansımaları ve dünya siyasetinin dinamik yapısı sayılabilir. Bununla birlikte tüm devletlerin olduğu gibi Türkiye'nin de barış, güvenlik, ekonomi gibi dış politik hedeflerinin olması kaçınılmazdır. Bu hedeflere ulaşma konusunda mevcut kaynakların en iyi şekilde kullanılması dış politika aktörlerinin başarılarına bağlıdır.

Uzun süre statükocu ve Batıcı bir anlayışla (Oran, 1996: 353, 368) yürütülen Türk dış politikasının, Özal ile birlikte yapısal değişikliğe uğradığı, iki binli yıllarda ise neo-liberalizm ve küreselleşmenin ulus-devletler üzerine etkilerinden ötürü yeni bir sürece girdiği söylenebilir. Bu süreçte iç politikanın, küresel siyasetin, dış ticaretin, iletişim araçlarının ve özellikle de bölgedeki krizlerin dış politikayı önemli ölçüde etkilediği kabul edilmektedir. Bu kapsamda koalisyonlar döneminden sonra uzun süren tek parti iktidarının avantajlarına karşın, iç siyasette meydana gelen gelişmelerin ve 11 Eylül 2001 ile başlayan bölgedeki savaş ve krizlerin Türkiye'nin dış politika yapım süreci ile yakından ilişkilendirilmesi mümkündür.

Çalışmada dış politikada yaşanan yeni gelişmeler ve yeni unsurlar ele alınmakta, literatür taraması üzerinden küresel siyaset, uluslar arası ilişkiler ve diplomasinin ulus-devlet politikalarına yansımalarına değinilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin dış politikasında iki binli yıllarda göze çarpan değişim ve dönüşüm örnekler üzerinden değerlendirilmektedir. Bu çerçevede AK Parti döneminde dış politikada atılan adımlar, bölgesel ve küresel gelişmelerin Türk dış politikalarına etkisi ve yeni dönemde dış politikaya dair beklentilere yer verilmiştir.

1. Dış Politikayı Etkileyen Faktörler ve Türk Dış Politikasına Genel Bakış

Devletlerarası ilişkileri şekillendiren faaliyetler olarak da tanımlanan dış politikanın, dünyadaki gelişmelere bağlı olarak şekil ve muhteva değiştirdiği belirtilmiştir (İnan, 1998: 11). Buna ilaveten küresel siyasetin rekabetçi ve çatışmalı seyri, yirmi birinci yüzyılda da devam etmektedir. Geçmişten devralınan sorunlara dayalı olarak dünyanın birçok bölgesinde milliyetçilik, etnik ve dinsel farklılıklar, sömürgeciliğin sürdürülme isteği, enerji kaynaklarına dayalı rekabet ve çıkarlara dayalı güç eksenli realist politikaların, devletlerin dış siyasetinde temel etkenler olduğu gözlenmiştir.

Öte yandan geleneksel anlayışa göre dış politikada en etkili hususlar olarak tarih, coğrafya, din, kültür ve etnik yakınlık sayılmaktadır. Ancak küreselleşme dönemi dış politikada da yeniliklere kapı aralamış, iletişim ve ulaşım araçlarının çok hızlı değişimi nedeniyle dış politika alan ve kapsam olarak değişime uğramıştır. Bu sebeple geçmişte sadece küresel güçlerin başvurduğu geniş alanda dış politika yürütme anlayışı tüm devletler için uygulanabilir olmuştur. Ulus-devletler artık sadece komşuları, bölgelerindeki veya dini/etnik açıdan yakınlık duydukları ülkelerle değil, şimdiye kadar bir şekilde ilişki kurmadıkları ve mekân olarak da uzak ülkelerle de dış politik ilişkiler yürütebilmeleri dikkati çekmektedir.

Dış politikanın geleneksel aktörlerinin ve bu çerçevede diplomasinin de değişim ve dönüşümü dikkati çekmektedir. Geçmişte sadece yönetimin yani siyasi ve idari bürokrasinin etkin olduğu dış politikada özellikle son dönemlerde uluslararası kurum veya kuruluşların, ulus-ötesi firmaların/şirketlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve kitle iletişim araçlarının da etkilerinden bahsedilebilir. Bunlara ilaveten, yumuşak güç unsurları (eğitim, kültür, sanat, tarih, turizm v.d.) ile kamu ve dijital diplomasi araçlarının da yoğun olarak kullanılması söz konusudur.

Türkiye açısından dış politikanın niteliğinin ve aktörlerin değişimi yönüyle neo-liberal küresel sürecin yeni yükler getirdiği biinmektedir. Bu dönemde eskiden beri var olan sorunlu dış politika alanlarına yenilerinin eklendiği, daha fazla sayıda aktörlerle ve devletlerle birlikte politika yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Artık bir devletin sadece kendi sorunlarına eğilmesi bölgedeki ve dünyadaki sorunlara kayıtsız kalması istenen bir durum değildir. Aktif dış politika olarak adlandırılan bu yeni durumda ekonominin başrol oynadığı, dış ticaretin temel belirleyici olduğu görülmüştür. Örneğin yeni dış politikaya uygun olarak ihdas edilen yeni kurumların ve aktörlerin Türkiye için olumlu olduğu beyan edilmektedir. Bu konuda Güder ve diğerleri (2020: 12)'nin aşağıdaki ifadeleri bunu açıkça göstermektedir:

“Türkiye’nin izlediği dış politikada yeni kurumların ihdas edilmesiyle ciddi bir aktör çeşitlenmesi gerçekleşmiştir. Bu durum Türkiye’nin dış politikada alternatif enstrümanlar geliştirmesine ve daha özgün bir dış politika uygulayabilmesine katkı sağlamıştır. Küresel güçlerle ilişkilerinde var olan orantısız güç dengesi daha çok Türkiye lehine bir yere evrilmiştir.”

Türk dış politikası uzun süre komşularla ilişkiler ve Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünya düzeninin Batı eksenli politikaları üzerinden şekillenmiştir. Dolayısıyla bölgesel ve küresel gelişmelere ilgi gösterememiştir. Osmanlı bakiyesi olan bir devletin, yine Osmanlı hâkimiyetinde uzun süre kalmış diğer devletlerle sağlıklı bir dış politika kuramaması son derece ilginç karşılanmıştır. Ancak cumhuriyetin ilk yıllarında bir bakıma dönemin gerekliliği olarak yürütülen temkinli dış politikanın ve sonrasında yani İkinci Dünya Savaşı dönemindeki siyasetin faydaları görülmüştür. Sovyetler Birliği (SSCB)’nin tepkisine rağmen savaş dışında kalma stratejisi uygulanmış fakat tehdit sona ermemiştir (Şimşek, 2025:123). En azından yeni kurulan devleti savaş dışında tutmayı başarmıştır.

Sonraki yıllarda Türkiye’nin, NATO müttefikliği ve ABD ile yakınlaşması, bir taraftan güvenlik açısından rahatlamaya yol açsa da sürekli değişen gündemde statik bir dış politika izlendiği eleştirilerine yol açmıştır. Dolayısıyla izlenen politikaların Türkiye’nin, uluslararası alanda etkinliğinin azalmasına, bölgesel güç olma imkân ve fırsatlarının heba edilmesine sebep olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu şekilde yürütülen siyasetin acı sonuçlarının Kıbrıs Harekâtı ile açıkça görüldüğü kaydedilmiştir. Türkiye, Kıbrıs Harekâtı nedeniyle hem müttefikleri tarafından hem de yakın – uzak dostları tarafından yalnızlığa terk edilmiştir.

Soğuk Savaş döneminin dış politikası Yıldız (2025: 110)’ın Bağcı ve Şahin’den aktardığı şu ifadelerle de açıklanmaktadır:

“Soğuk Savaş boyunca Türkiye’nin dış politika yaklaşımı, ideolojik bağlılık kadar reel güvenlik hesaplarına ve bölgesel denge arayışına dayanmıştır. Türkiye, Batı ittifakının içinde yer alırken, aynı zamanda bölgesel istikrarı sağlama, komşularla ilişkileri kontrollü biçimde yürütme ve iç güvenliği dış tehditlere karşı tahkim etme hedefini gütmüştür. Dönemin uluslararası ortamı, Türkiye’nin dış politikada hem büyük güçler arası denge kurmasına hem de kendi ulusal çıkarlarını koruyan esnek bir pozisyon geliştirmesine imkân tanımıştır. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte Türkiye’nin dış politikası yeni tehdit ve fırsatlara yönelmiş olsa da bu dönemde geliştirilen ittifaklar, stratejik ortaklıklar ve güvenlik temelli refleksler, sonraki yıllarda da belirleyici olmaya devam etmiştir. Günümüzde Türk-Amerikan ilişkileri, Orta Doğu’daki krizler, terörle mücadele ve İsrail politikaları gibi konular etrafında şekillendiği gibi zaman zaman

gerilimler yaşansa da tarihsel derinliği ve stratejik bağlamı nedeniyle dengeli bir şekilde ilerlemeye devam etmektedir.”

Bu bilgiler ışığında Türk dış politikasının anılan dönemde iç ve dış güvenliğe ek olarak bölgesel istikrarı önemseydiği söylenebilir. Bununla birlikte Ortadoğu’da ulus-devletlerin dış politika yapımında sadece yakın ülkelerle değil aynı zamanda bölgesel ve küresel güçlerle de ilişkilerinin son derece önemli olduğu görülmüştür.

2. Küresel Siyasetin Aktörleri ve İki binli Yıllarda Türk Dış Politikası

Dünyada küresel siyasetle ilgili olarak bazı bölgelerin daha hareketli olduğu, bu bölgelerin devletlerin dış politikalarını etkilemeleri bakımından sürekli gündemde oldukları gözlenmiştir. Asya – Pasifik, Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu bu bölgelerden bazıları olarak zikredilebilir. Küresel güçlerin, her biri siyasi, stratejik ve ekonomik yönlerden ön plana çıkmaları nedeniyle bu bölgelerden uzak durmadıkları gibi yürütmüş oldukları politikalarla diğer devletlerin hem iç hem de dış siyasetlerine baskı yapmaları artık alışılmış bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD, Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerin giderek artan rekabeti, diğer ülkeleri de pozisyon belirlemeye zorlamakta, barış ve güvenlik öncelikli politikalara yönlendirmektedir.

Buna ilaveten 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Afganistan ve Irak işgalleri ile yaşanan hareketlilik ve ABD’nin yeni güvenlik yaklaşımı (Falk, 2005: 61), Türk dış politikasına da yansımıştır. 1 Mart tezkeresinin kabul edilmemesi ile başlayan yeni süreçte ABD ile uyuşmayan dış politika sıkıntılı süreçlerin yaşanmasına sebep olmuştur. ABD ile özellikle Suriye, Libya ve son olarak Filistin üzerinden farklı dış politika anlayışlarının ortaya konduğu görülse de sonuçta bir şekilde uzlaşma sağlamaya dönük çabaların olduğu görülmüştür.

Yirmi birinci yüzyılda Rusya ile dış politikada inişli çıkışlı bir sürecin yaşandığı söylenebilir. AK Parti hükümetleri komşularla sıfır sorun hedefi çerçevesinde Rusya’nın bölgedeki etkisinin farkında olduğunu hissettirmiştir. Ancak Suriye, Karabağ, Libya üzerinden iki ülkenin aksi yönde politik tutumları ilişkilere yansıtılmamaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Türkiye’nin, Rusya-Ukrayna Savaşı esnasında tarafsız tutumu, arabulucu rolü ve boğazlar ile ilgili duruşu ilişkilerin gelişmesinin en önemli sebebi sayılabilir. Ancak Türkiye-Rusya ilişkilerinde Putin ve Erdoğan’ın yakın temaslarının sürece önemli katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

Türkiye’nin özellikle dış politikası söz konusu olduğunda vurgulandığı üzere; jeo-stratejik konum önem arz etmektedir. Bu çerçevede Türkiye’nin,

1959 yılından beri AB'ye üyelik isteği aynı zamanda kendisini Avrupa'nın bir parçası olarak görmesinin de bir sonucu olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte bulunduğu konum Türkiye'yi, Ortadoğu siyasetinin tam göbeğinde (Fuller, 2023: 35) olmasını zorunlu kılmaktadır. Sander (2000: 241-242) de, Türkiye'nin bulunduğu konumun önemine dikkat çekmiştir. Türkiye'nin, Avrupa, Batı Asya ve Kuzey Afrika arasındaki tüm kara, deniz ve havayollarının birleştiği, çok önemli Doğu Akdeniz alt sisteminde yer aldığını, üçü Ortadoğu ve üçü de Avrupa'da yer alan altı ülkeyle uzun deniz ve kara sınırlarına sahip olduğunu belirtmiştir. Sander'e göre bulunduğu konum Türkiye'nin, kendisini çevreleyen bölgelerde istikrar arayışını gerekli kılmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya ile ilişkilerinin reel düzlemde değerlendirilemediği ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile bölgedeki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarının yanlış yorumlandığı belirtilmiştir. Kramer (2001: 148-155), bu konuda Türkiye'nin Batılı müttefikleri tarafından yanlış yönlendirildiğini, İran tarafından bölgenin hızla İslamleştirilmesi olasılığına karşı Orta Asya ve Kafkasya için bir model olabileceğinden hareketle bölge ile ilişkilerini geliştirmesi gerektiği üzerinde durulduğunu aktarmıştır. Ancak hem bunu başarabilecek maddi desteğin sağlanamaması hem de Rusya faktörünün yeterince hesaba katılmaması nedeniyle istenen sonuçların elde edilemediği vurgulanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin, yeni bağımsızlığını kazanmış bu cumhuriyetler ile soydaşlığa dayalı güçlü bir Türki devletler birliği oluşturma vizyonundan, ekonomiye dayalı ve özelde enerji kaynakları üzerinden somut politikalara yönelmesi oldukça zaman almıştır.

Yeni yüzyıla girerken Türk dış politikasında yaşanan değişimler içinde bazıları, geleneksel anlayışın değişimini göstermesi bakımından daha çok ön plana çıkmaktadır. Türkiye, hem yakın çevresi ile hem de daha önce ilişkilerinin zayıf olduğu bölgelerle iletişime geçmiştir. Bu dönemde Ortadoğu'dan Afrika'ya kadar birçok devletle diplomatik ilişkilerin geliştirildiği görülmektedir. 2005 yılının Afrika yılı ilan edilmesi, yeni büyükelçiliklerin açılması, TİKA projesi kapsamı genişletilerek çok sayıda ülkede² faaliyete başlamıştır. Ortadoğu'da yürütülen diplomatik temaslar birçok ülkeyle yakın işbirliği anlaşmalarının yapılmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece Türkiye'nin, bölgesinde dış politikası ile adından söz edilen ülke olarak gücünü artırdığı dile getirilmiştir.

2 Bkz.: <https://tika.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 11.10.2025.

3. Ortadoğu’da Son Gelişmelerin Türk Dış Politikasına Yansımaları

Yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye’nin dış politikası, iki binli yıllarda eksen değişimine uğramıştır. Bu dönemde çok yönlü dış politika anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Bir taraftan Avrupa Birliği politikaları ve üyelik için gerekli koşulları oluşturmaya çaba sarf eden Türkiye, diğer taraftan Ortadoğu ile ilişkilerini sürekli geliştirmektedir. Ayrıca hem Balkan ülkeleri ile çok yönlü dış politika yürütürken hem de Rusya ile diplomatik ilişkilerini geliştirmektedir.

Son yirmi üç yılda Türkiye’nin dış politikasında söz sahibi olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), dünya sisteminin yeniden tasarlandığı bir dönemde iktidara gelmiştir. Özal ile 1980’lerin ortalarında başlayan dış politikadaki değişim ve dönüşüm (Kramer, 2001: 323) AK Parti döneminde iyice belirginleşmiştir. Uluslar arası arenada Türkiye’nin konumu kabul görmüş, atılan adımlar kazanımlarla sonuçlanmıştır. Türkiye’nin özgül ağırlığının daha fazla hissedilmesinin temel neden ise ekonomi, kamu ve insani diplomasi ile ilişkili dış politika araçlarının aktif şekilde kullanılması olarak açıklanmıştır (Güden v.d., 2023: 136). Türkiye’nin iki binli yılların başında iki önemli dış politika argümanını sıkça dile getirdiği gözlenmiştir. Bunlardan birisi Atatürk’e atfen kullanılan “Yurtta Sulh Cihanda Sulh”(Sander, 2000: 145), diğeri ise “komşularla sıfır sorun”dur.

Uzun süren ve hâlihazırda devam eden hükümet olmasının yanı sıra, dış politikaya yansıtılan değişim ve dönüşüm AK Parti dönemindeki dış politikanın ayrıca ele alınmasını gerekli kıldığı ifade edilebilir. Cumhuriyet dönemi boyunca dış politikadaki alışkanlıkların bu dönemde değiştiği, küresel güçlerle (ABD, Rusya, AB ülkeleri) ilişkilerin boyutunda yaşanan gelişmelere ilaveten Afrika ve Ortadoğu politikalarıyla da dikkat çeken ülke olarak Türkiye AK Parti iktidarında neredeyse hiç gündemden düşmemiştir. Bu aktif dış politikanın hem aktörlerle hem de konjonktürle ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde Türk dış politika aktörlerinin idealist olmaları, dinamik bir dış politika izlemeleri ve bölgesel anlamda ortaya çıkan krizlerde arabulucu sıfatıyla inisiyatif almaları dikkatle izlenmiştir. Türkiye’nin çıkış noktası olarak merkez ülke ve sıfır sorun, bir süre sonra bölgedeki gelişmelere bağlı olarak eleştirilere de tabi tutulmuştur.

AK Parti döneminde dış politikaya yön verenlerden biri olarak önce dış politika danışmanı, sonra dış işleri bakanı ve başbakanlık vasıflarını taşıyan Ahmet Davutoğlu’ na göre bulunduğu merkezi konum ve taşıdığı tarihi misyonu ile Türkiye bir model ülke olmalıdır³. Bu kapsamda merkez ülke

3 Bkz.: Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu, İstanbul, Küre Yayınları.

olmasının avantajlarını kullanarak dış politikada yumuşak güç araçları ile hedeflerine çok daha rahat ulaşabileceği belirtilmiştir. Ancak bu anlayışın ulus-devlet misyonu ve bölgedeki diğer ülkelerin (İran, Mısır, v.d.) tepkisiyle karşılaşılabilirdiği endişeleri nedeniyle eleştirildiği gözlenmiştir. Bu eleştirilere rağmen bahsedilen dönemde Türkiye'nin dış politikada attığı adımların dikkat çektiği, bazı ülkelerin tepkilerine neden olsa da toplumlar düzeyinde rol model olarak gösterilmeye başlandığı bilinmektedir. Türk dış politikasını etkilediği düşünülen ve Davutoğlu tarafından çerçevesi çizilen dış politikadaki bu yeni anlayış “Stratejik Derinlik” adlı eserde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Yeşiltaş ve Balcı (2013: 8)’nın da aktardığı gibi; Davutoğlu’nun, Stratejik Derinlik adlı çalışmasının, aslında teorik bir dış politika kavramsallaştırması olduğu görülmektedir. Teori; Türkiye’nin coğrafik ve tarihsel derinliğinin ön plana çıkarıldığı, jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik konumunun uluslararası siyasetin dönüşümünde önemli olduğunu varsaymıştır. Türkiye’nin bölgesel ve uluslararası sistemdeki kültürel, tarihi ve coğrafi “merkeziyetini” ifade eder. Uzgel (2010: 63) ise “Stratejik Derinlik” kitabının, Türk dış politikasının geçmiş sürecinin eleştirisine dayandığını, bu dönemde elitist ve otoriter siyaset düşüncesinin iç politikayı olduğu kadar dış politikayı da şekillendirdiğini ifade etmiştir. Uzgel’e göre Davutoğlu kitabında “merkez ülke” konumuna geçebilmenin ancak devlet sisteminin iç politikadaki dönüşümüne bağlı olduğunu, böylece devletin kendi vatandaşlarının istek, beklenti ve dünya görüşlerine göre şekillenecek dış politika ile hedeflerine ulaşmasının mümkün olduğuna dikkat çekmiştir.

Bu düşünce ekseninde bir süre nispeten olumlu gelişmelerin seyrine karşın, gerek iç siyasette gerekse dış siyasette yaşanan gelişmeler sonraki süreçte Türkiye’nin dış politikada sert güce dayalı anlayışının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Arap Baharı sonrasında bölgesel gelişmeler, bu anlayışın değişiminde büyük paya sahiptir. Nitekim 2011 yılında başlayan Ortadoğu coğrafyasının büyük bölümüne yayılan Arap Baharı, küresel güçlerin bölgede yürüttüğü istikrar bozucu politikalar ve iç siyasetteki olumsuzluklar dış politikayı da etkilemiştir. Bu dönem Türkiye açısından yaşanan olumsuz gelişmeler, hem kazanımların elden çıkmasına hem de bölgede oynadığı öncü rol vasfının yitirilmesine neden olmuştur. Burada bilinmesi gereken asıl meselenin dış dünyada ve uluslararası ilişkilerde yeni bir sürece girildiği ve bunun için yeni bir vizyon gerektiğidir. Küresel ve bölgesel güçlerin giderek daha çok realist yaklaşımla hareket etmesine karşın iç politikada toparlanma zaman almıştır. Dış politikanın yeni sürece evirildiği bu zaman diliminde Türkiye içinde yaşanan Gezi olayları ve 2015 seçimleri sonrasında tırmandırılan terör olayları ile 15 Temmuz 2016’daki başarısız

darbe girişimi ve Rusya ile yaşanan gerginlikler, atılması gereken dış politik adımları geciktirmiştir. Ancak belirtilen olayların her biri için yapılan hamleler sonuç vermiş, önemli sıkıntılara yol açsa da bir şekilde etkileri azaltılmış ya da tamamen bertaraf edilmiştir. Türkiye’de yaşanan sistem değişikliğinin de bu çerçevede ele alınması gerektiği ve toparlanma sürecine katkı sağladığı ifade edilebilir.

Dünyada ve bölgede yaşanan gelişmeler yukarıda belirtilen durumlarla sınırlı kalmadı. 2019 yılında başlayan ve yaklaşık iki yıl süren covid-19 pandemi süreci, Türkiye için diplomasinin gelişimine katkı sunmuştur. Fakat Rusya-Ukrayna Savaşı ile 7 Ekim 2023 sonrası Ortadoğu’da yaşananlar ve özellikle Gazze soykırımı⁴ Ortadoğu’da sıkıntılı sürecin olduğu kadar dış politika açısından da zorlu günlerin daha uzun süre devam edebileceğini göstermiştir.

4. AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Yaşanan Son Gelişmeler

AK Parti’nin uzun dönem iktidar olması dış politikada farklı uygulamaları biraz da zorunlu olarak gündeme getirmiştir. Dış politikada yaşanan dönüşümler bazı eleştirilere tabi tutulsa da, doğası gereği bu farklı uygulamaların çoğu zaman tercih olmadığı bilinmektedir. Turan (2023: 67), AK Parti döneminde yaşanan kapsamlı değişimlerin, kontrol dışı olduğuna dikkati çekerek partiyi çözüm üretmede zorladığını vurgulamıştır. Turan’a göre;

“Bölgede (yakın coğrafyada) yaşanan Irak Savaşı, Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Arap Baharı, Suriyeli Göçü, Kırım’ın ilhaki ve Ukrayna-Rusya Savaşı gibi birçok belirleyici AK Parti’yi çeşitli tercihler yapmaya zorlayarak bir bunalımın/ sarmalın içerisine sürüklemiştir. AK Parti bir yandan bu tür bunalımları aşmaya çalışırken diğer yandan Yeni Osmanlıcılığı işletmeye çalışması ile kendisini ayrıca bir sarmalın içerisinde bulmaktadır. Dolayısıyla ülkenin maziden beslenen ülkeleri de politik tercihleri zorlaştırarak bir bunalım alanı yaratmaktadır. AK Parti tarihi geçmişini, dil, din ve kültür ortaklıklarını, ülkenin geleceğini, olası savaşları ve ekonomik sorunları/gidişatı hesap ederek kötünün iyisi olduğuna ya da iyi olduğuna inandığı politikalara yönelmeyi amaçlasa da yenilenen sorunlar yaşanan bunalımı derinleştirmiştir. Bu süreçte AK Parti ideolojik duruşuna ya da dini-etnik pozisyonuna göre mi hareket edeceğini yoksa pragmatist mi davranacağını belirlemek durumunda kalmıştır. Dış politikada yaşanan dönüşüm konusunda karar verilirken ülke içinde meşruluğun sürdürülmesi de

4 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c5y5628jmy3o>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.

önemli olduğundan ayrıca bir bunalım gerekçesi daha AK Parti'yi imtihana tabi tutmuştur...”

Bu dönemde yaşanan gelişmelerin sadece Turan tarafından yukarıda belirtilen hususlar olmadığı, ayrıca son yıllarda giderek artan kriz ve savaşların, hem bölgesel hem de küresel çapta sıkıntılara yol açtığı görülmüştür. Türkiye'nin yakın çevresinde cereyan eden olaylara ilişkin adeta “bıçak sırtı” bir dış politika yürütmesi gerektiği söylenebilir. Dış politikayı zorlayan bu olaylardan bazıları; Irak'ta DEAŞ benzeri yapılanmaların oluşturduğu tehdit, Suriye'de şiddetin artması/ YPG tehlikesi ve Suriye topraklarına düzenlenen (Zeytin Dalı, Fırat Kalkanı, Barış Pınarı gibi) harekâtlar, Karabağ için Azerbaycan'a verilen destek, Kıbrıs ile ilgili artan gerilim, Katar ve Libya'ya verilen destekler, Rusya ile yaşanan gerginlik, başarısız FETÖ darbesinin etkileri ve ABD ile yaşanan gerginlikler, Filistin Meselesi, ...v.d.

Görüldüğü üzere Türkiye'nin, çevresinde birçok sorunun varlığı ile çatışma ve şiddet sarmalına dönen bölgesindeki gelişmeler, zorlu bir dış politikanın yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Ancak bu durumun ülkeler açısından fırsat olabileceği de söylenebilir. İzlenecek çok yönlü dış politika, Türkiye'nin aynı anda komşularıyla, Ortadoğu ve İslam ülkeleriyle, Balkanlar, Karadeniz ve Kafkasya gibi bölgelerle ilişkilerini geliştirmesini, işbirliğini artırmasını ve gerektiğinde ittifaklar kurmasının önünü açabilir.

Bu kapsamda, iki binli yılların başlarından ilk çeyreğin bitimine kadar uzun sayılabilecek bir dönem Türkiye'de iktidar olan AK Parti'nin dış politikasını genel olarak değerlendirmek mümkün ise de ülkelere ve bölgelere göre incelemek daha ayrıntılı bilgi verebilir. Dolayısıyla bu dönemde Türkiye'nin, komşularıyla, Ortadoğu ve Orta Asya, AB ülkeleri, Balkanlar, Çin, ABD gibi ülkeler ve bölgelerle yürütülen dış politikasının irdelenmesi önemlidir.

5. AK Parti Döneminde Küresel Güçlerle Yürütülen Dış Politika

Kasım 1989'da Berlin duvarının yıkılışı ile Soğuk Savaş'ın kesin olarak son bulduğu belirtilmiştir (Chomsky 2003: 74). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber kaos ortamı, fırsatlar ve tehditler ülkeleri yön arayışına iterken, ABD öncülüğünde oluşturulan “Yeni Dünya Düzeni” formülü (Arı, 2001: 461) BM'nin de desteği ile ön plana çıkmıştır. Balkanlar, Ortadoğu ve diğer bazı bölgelerde ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunlara müdahale şekilleri üzerinde yürütülen müzakereler kısa süre için de olsa umut vaat etmiştir. Yenidünya düzeni çerçevesinde uluslararası refah, barış, demokrasi ve diğer beklentiler artmıştır. Ancak bu beklentilerin boşa çıktığı, ABD başta olmak üzere ülkelerin realist politikalar üzerinden sadece çıkarlara ve güvenlik eksenli politikalara yönelmesi ile açığa çıkmıştır. Bu dönemde beklendiği gibi ne

nükleer silahların kullanımının sonlandırılması ne de diğer insani felaketlerin önüne geçilebilmesi için önemli adımlar atılabilmektedir (Falk, 2005: 62).

Tam aksine yirmi birinci yüzyılda gelişen teknoloji ve buna bağlı olarak enerjiye duyulan ihtiyaç, küresel güçler arasındaki rekabetin artmasına yol açmıştır. ABD'nin son dönemde nadir elementlerle ilgili farklı ülkelerden olağandışı talepleri bu düşüncüyü doğrulamaktadır. İki binli yıllardan itibaren farklı bir politika izlemeye başlayan Çin, ABD ile rekabetini bazen açıktan bazen örtülü olmak üzere neredeyse her alanda sürdürme niyetinde olduğunu dışa vurmuştur. Rusya ise Soğuk Savaş Dönemi sonrasında Putin ile birlikte küresel siyasetin belirleyici aktörlerinden biri olmaya başlamış, Ortadoğu hamleleri ve Ukrayna Savaşı ile bunu teyit etmiştir. Enerji kaynakları konusundaki avantajlı durumunu lehine kullanmaya çalışmıştır. Avrupa Birliği (AB) ülkeleri için yeni yüzyıl beklentileri karşılamamıştır. En azından ilk çeyrek dönem genel olarak ele alındığında küresel rekabette nispeten ağırlıkları azalmış, ABD, Rusya ve Çin'e oranla uluslar arası siyasette görünürlükleri azalmıştır.

Türkiye-ABD ilişkilerinin inişli çıkışlı bir seyir izlediği gözlenmektedir. Belirtildiği gibi; İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Almanya'nın bölünmesi, İtalya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin güç kaybetmesi Ortadoğu'ya da yansımıştır. Tüm dünyada olduğu gibi zayıflayan İngiliz ve Fransız hegemonyası yerini ABD ve SSCB liderliğinde cereyan eden Soğuk Savaş'a bırakmıştır (Öztürkci, 2017: 375). Kuşkusuz bu durum Türkiye'yi de etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği'nin tehditleri karşısında ABD ve NATO'ya yeşil ışık yakan Türkiye, zamanla ABD için bölgedeki en önemli müttefik olarak görülmüştür. Ancak ABD'nin Türkiye ile ilişkileri sadece iki ülkeyi ilgilendiren konularla sınırlı kalmamaktadır. Örneğin Kıbrıs konusunda ABD'nin tavrı genellikle Türkiye karşıtı olmuştur. İsmet İnönü'ye 1964 yılında yazılan Johnson Mektubu ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD Kongresi'nin ambargo kararı (Harris, 2002: 260) hatırlanabilir. Ayrıca Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin seyri de ABD ile dış politikayı önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye'nin İsrail ile askeri, teknolojik ve ekonomik alanda dış politikasının iyi olduğu dönemde ABD ile de yakın ilişkilerinin olması dikkati çekmektedir. Bu durum ABD'deki Rum ya da Yahudi lobisinin dış politika üzerindeki etkisi olarak okunabilir. Aslında 2002 yılında iktidara gelen AK Parti, dış politikaya ilişkin atacağı adımlarda ABD'yi önemseydiğini her aşamada göstermiştir. İki ülke ilişkilerinde zaman zaman bazı kırılmalar yaşansa da müttefiklik olgusuna zarar verecek adımlardan her ki tarafta kaçınılmıştır. Türkiye-ABD arasında belirtilen kırılganlığın yaşandığı dönemlerden İkinci Körfez Savaşı olarak bilinen Irak'ın işgaliyle sonuçlanan süreçtir. ABD bu süreçte Türkiye'nin desteğini talep etmiştir. Dönemin AK

Parti Hükümeti tezkereyi destekleyeceğini ilan etmesine rağmen Türkiye, 1 Mart Tezkeresi ile ABD'nin Irak işgaline TBMM kararı ile hayır demiş ve destek vermemiştir. Ayrıca siyasi ve ekonomik bakımdan Türkiye'nin yanı başında devam eden bu süreçten son derece olumsuz etkilendiği de bilinmektedir. Ancak bu durum orta vadede her iki ülkenin bölgede ortak politikalar yürütmelerine engel olmamıştır.

Türkiye-ABD ilişkilerinin ele alındığı bir diğer düzlem ise Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) olmuştur. Bağcı ve Sinkaya (2006: 22-23) tarafından da aktarıldığı gibi; Irak işgali başta olmak üzere ABD politikalarının Ortadoğu'da desteklenmesi esasına dayanan BOP, bölge ülkelerine sorumluluk yüklemekteydi. Buna göre Ortadoğu'da demokrasi, iyi yönetim, bilgi toplumunun oluşturulması, iktisadi ve toplumsal kalkınmanın bölgesel sorunları çözmenin en ideal yolu olduğu dile getirilmiştir. Ancak geçen süre hem küresel güçlerin hem de bölge ülkelerinin tamamen çıkarlarını önceleyen yaklaşımları nedeniyle projenin olumlu sonuçlanmadığını göstermiştir. Türkiye'nin, ABD ile beraber Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) kapsamında Ortadoğu'ya ilişkin önemli politikalar yürütmek istediği ancak ABD'nin pragmatist politikaları nedeniyle demokrasi ve insan hakları bağlamında istenen hedeflere ulaşamadığı görülmüştür. BOP'da yer alan ana başlıkların siyasi, sosyo kültürel ve ekonomi olduğu, bu çerçevede aşırılıklar, terörizmin, uluslar arası suçların ve kaçak göçün önlenmesi olduğu, buna ilaveten serbest piyasa, sosyal ve siyasi durumun iyileştirilmesi, serbest seçimler, basın özgürlüğü ve insan hakları örgütlerinin desteklenmesi gibi önemli konuları kapsadığı ifade edilmiştir. Ancak geçen yaklaşık yirmi yıllık sürede ABD politikaları ne terörizmin ve aşırılığın zayıflamasını sağlamış ne de belirtildiği gibi serbest piyasa ve serbest seçimlerin Ortadoğu'da yaygınlaşmasına ön ayak olmuştur. Libya, Suriye ve Irak örneğinde olduğu gibi ABD, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölge ülkeleri açısından sorun oluşturan yapılanmalar ve örgütlerle işbirliği yapmaktan kaçınmamıştır. Kireççi (2023: 61) tarafından da belirtildiği üzere; ABD tarafından da terör örgütü olarak kabul edilen PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD'ye, diğer adıyla Suriye Demokratik Güçleri/SDG'ye sağlanan çok büyük miktarda mühimmat ve askeri ekipman desteği Suriye'de istikrarsızlığın artmasına yol açtığı gibi iki ülke ilişkilerini son derece olumsuz etkilemiştir.

Öte yandan Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri beklendiği düzeyde gelişmemişse de en önemli adımların AK Parti hükümetleri döneminde atıldığı söylenebilir. Türkiye'nin AB'ye üye olamamasının ve ilişkilerin sağlam bir zemine oturtulamamasının hem AB'ye dönük hem de Türkiye'ye dönük sebepleri bulunmaktadır. AB ülkelerinden üyeliğe dönük farklı seslerin çıkması, ulusal çıkarların, birliğin hedeflerinin önüne geçmesi ve

Almanya örneğinde olduğu gibi bazı üye ülke liderlerinin Türkiye'ye ilişkin olumsuz bakış açıları süreci yavaşlatmıştır. Türkiye tarafında ise AK Parti hükümetinden önce başlayan ve iki binli yıllarda devam eden reformların son derece önemli olduğu ancak sürdürülemediği belirtilebilir. İç siyasette meydana gelen bir takım gelişmeler ile Kıbrıs ve Karabağ sorunları gibi dış politikaya ilişkin konular AB'ye üyelik konusunda Türkiye'nin önüne konan engeller olmuştur. Buna rağmen Türkiye'nin AB hedeflerinden vazgeçmediği, AB'den beklediği ilgiyi görmediği zamanlarda bile AB müktesebatında belirtilen hukuki, siyasi ve ekonomik ilerlemesini sürdürdüğü görülmektedir.

İki binli yıllardan sonra Rusya'nın uluslararası ilişkilerine/dış politikasına dair çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda genellikle Rusya'nın küresel siyasete ilişkin politikaları, Ortadoğu üzerine etkileri ve Ukrayna Savaşı ile ilgilidir. Türkiye'nin de bu her üç alanda Rusya ile dış politikasının kesiştiği, bazen karşı karşıya geldiği bazen de iki ülke ilişkilerinde önemli yakınlaşmaların olduğu gözlenmiştir. Ortadoğu'da gerek Suriye gerekse Libya üzerinde Türkiye-Rusya ilişkilerin karşıtlık üzerine oluştuğu, sahada her iki ülkenin farklı taraflar üzerinden politika yürüttüğü görülmektedir. Buna karşın Rusya'nın Ukrayna savaşı sürecinde Türkiye ile yakın diyalog halinde olduğu, arabulucu rolünü takdirle karşıladığı ve barışa yönelik çabalarını karşılıksız bırakmadığı belirtilmiştir. Yine BRİCS ve Şanghay toplantılarına Rusya tarafından Türkiye'nin davet edilmesi ve ileriye dönük olumlu mesajlar verilmesi önemlidir. Küresel siyasette baş aktörlerden biri olarak Rusya'nın konumu, Türkiye açısından dikkate alınmaktadır. AB ülkeleri ile Rusya arasında ciddi sıkıntıların yaşandığı bir dönemde Türkiye-Rusya ilişkilerinin AB açısından da kayda değer olduğu kabul edilmektedir.

Bir diğer küresel aktör olarak Çin, son dönem etkin dış politikaları ile ABD'ye rakip olabileceğini göstermiştir. Dünyanın birçok bölgesinde, siyasi, askeri-teknolojik ve ekonomik alanlarda ABD-Çin çekişmesinin endişe yarattığı da bilinmektedir. Tayvan örneği, Washington-Pekin ilişkilerinin seyrini göstermesi bakımından önemlidir (Yalçın, 2022: 313). Türkiye-Çin ilişkilerinde en önemli konunun Doğu Türkistan Meselesi olduğu söylenebilir. Dolayısıyla ilişkilerin sekteye uğramasında Çin'in Doğu Türkistan'daki antidemokratik uygulamaları ve insan hakları ihlallerinin Türkiye'de özellikle sivil toplum kuruluşları tarafından gündeme getirilmesinin önemli payı bulunmaktadır. AK Parti döneminde Türkiye, bir taraftan dünyada gelişen bir küresel güç olarak Çin ile ilişkilerini sürdürmek, öte yandan Çin'den yükselen insan hakları ihlallerine yönelik çağrıları dikkate almak durumunda kalmıştır.

Türkiye yeni yüzyılda dış politikadaki tutumunu değiştirmeye çalışırken yeni dayanak noktaları olarak tarihi, coğrafik, jeostratejik ve sosyo-kültürel açıdan Ortadoğu, Orta Asya, Balkanlar, Afrika ve İslam dünyası olmuştur. Ancak Batılı ülkelerin belirtilen bölgelerde devam eden post-kolonyal yaklaşımları, pragmatist politikaları Türkiye'nin manevra alanını oldukça daraltmıştır. Bununla birlikte kendisini destekleyebilecek, iş birliği ve ortak politika üretebileceği ülkelerin bu vizyondan uzak olmaları birçok açıdan yalnızlaşmasına neden olmuştur. Türkiye'nin bölgedeki yapıcı dış politikası, Katar, Suriye ve Libya'daki gelişmelere müdahil olması bölge ülkelerinin (Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, BAE'nin), rahatsızlık duymalarına sebep olmuştur. Ancak son dönem Filistin meselesi ve diğer gelişmeler belirtilen ülkelerin birçoğu ile yakınlaşmayı da beraberinde getirmiştir.

Bölgedeki gelişmeler konusunda geçmişten farklı tutum izleyen Türkiye'nin, AK Parti iktidarı sürecinde söylemleri ve politikaları ile takip edilen ve dikkate alınan ülke izlenimi oluşturduğu ifade edilebilir. Örneğin 2025 yılında Türkiye İran'a yapılan İsrail ve ABD saldırılarını sert bir şekilde kınamış⁵, Gazze'de İsrail tarafından yapılan katliamları soykırım olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Türkiye, Sudan'da yaşanan insanlık dramına sessiz kalmayacağını beyan etmiştir⁶. Türkiye'nin bölgesel ve küresel gelişmelere ilişkin dış politik tutumu Ataman (2020) tarafından şu ifadelerle açıklanmaktadır:

“Türkiye küresel bağlamda ise yeni bir siyasal söylem ve davranış tarzı geliştirmiştir. Bir kere, geleneksel Batılı ortakların dışında Uzak Asya ve Afrika gibi yeni alanlara açılımlar gerçekleştirmiştir. İkinci olarak, dış politikada inisiyatifler almaya başlamıştır. Özellikle gelişmemiş ülkelere yönelik insani ve kalkınma yardımları ile etkili olmaya çabalamıştır. Askeri varlığını da Somali, Katar ve Libya gibi farklı bölgelere yaymıştır. Üçüncü olarak, Batılı devletlerle ilişkilerini yeniden tanımlamıştır. Hiyerarşik ilişkinin yerine yatay düzlemde bir ilişki biçimi geliştirmiş ve bununla Batılı devletlerin tepkisini çekmiştir. Bu yeni söylem eşitlikçi ve bağımsız bir dış politika anlayışını benimsemek demektir. Dördüncü olarak, içeriden bir aktör olarak uluslararası sistemin dönüştürülmesini savunmaya başlamış ve bir siyasi muhalefet söylemi geliştirmiştir. Başlattığı “Dünya beşten büyüktür” söylemi kısa sürede küresel bir talebe dönüşmüştür.”

Türkiye'nin bölgesel ve küresel çapta, giderek etkisini artıran bir ülke olmasında yürütmüş olduğu dış politikanın payı büyüktür. Ancak daha

5 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c0qgjnvn9k8o>, Erişim Tarihi: 10.09.2025.

6 <https://www.trthaber.com/haber/gundem/disislerinden-sudanda-sivillere-karsi-saldiriya-tepki-924172.html>, Erişim Tarihi: 10.09.2025.

önemli husus ise küresel siyasette dikkate alınması ve ağırlığının tüm aktörler tarafından kabul edilmesidir. Bu nedenle NATO, BM ve G20'nin yanı sıra bölgesel işbirlikleri, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi organizasyonlarda önemli aktörlerden biri olarak görülmektedir. Türkiye'nin, son dönem savunma sanayine yönelik elde ettiği teknolojik başarılarının dikkatleri çektiği, devletlerarası hukuka ve sorunlara barışçıl çözüm yollarını zorlaması yönüyle takdir topladığı, insani krizlerde önemli roller üstlendiği böylece uluslararası siyasal sistemde hatırı sayılır bir mesafe aldığı söylenebilir.

Ancak Çalış tarafından da ifade edildiği gibi; devletlerin dış politikaları üzerinde sistemsel yapıların, küresel/uluslararası rejimlerin etkili olduğu unutulmamalıdır. Bu yapılarla ilişkilerin sadece “kurumsal” düzlemde seyretmediği, bazen açık bazen de üstü örtülü olarak, normlar, ilkeler, değerler, kurallar, teamüller ve prosedürlerin varlığının dikkate alınması gerekmektedir (2022: 9). Bu durum devletlerin dış politika alanlarına katkıda bulunabileceği gibi önemli sınırlamalarda getirebilmektedir.

İki binli yıllarda Türkiye'nin izlediği yeni dış politikaya yönelik olumlu tepkiler olduğu kadar eleştirilerin de olması beklenen bir durumdur. Dolayısıyla Türk dış politikasına dair yapılan eleştirilerin şu noktalarda yoğunlaştığı söylenebilir: Öncelikle yürütülen dış politikanın ekonomik ve siyasal kapasiteyle uyumunun olması gerektiği belirtilmiştir. Bu noktada Türkiye'nin ekonomi politik yapısının göz önünde bulundurularak özellikle küresel güçlerle ilişkilerde dengeli politika vurgusu dikkati çekmektedir. İkinci olarak söylem ve eylem yönüyle dış politikanın uyumlu olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bir diğer husus; sembolik ifadelerin veya sloganların yerine daha rasyonel dilin kullanılması zorunluluğundan bahsedilmektedir. Dolayısıyla gerek “değerli yalnızlık” gerekse “komşularla sıfır sorun” yaklaşımlarının aktif bir dış politika anlayışı çerçevesinde gerçekçi olmayabileceği ifade edilmiştir (Doğan, 2022: 1174-75; Kutlay, 2012; Seufert, 2011). Ancak yapılan eleştirilerin, küresel siyasetteki hızlı dönüşüm ve buna bağlı olarak dünyadaki mevcut sistemde yani Vestfalyan düzende yaşanan değişimin tam olarak anlaşılamadığı nedeniyle yersiz olduğu belirtilmiş, değişen dünya sistemi anlayışı ve uluslararası ilişkilerin karmaşık seyrinde statükocu dış politikanın risklerinden de bahsedilmiştir (Aslan, 2014: 5).

Bugünden bakıldığında Türkiye için, küresel siyasetin tam ortası ve Ortadoğu gibi zor bir bölgede yürüteceği dış politikanın yarınlar için de umut verici olması elbette mümkündür. Bunun için küresel siyasal sistemin dönüşümüne ihtiyaç olduğu da bilinmektedir. Türkiye'nin bu dönüşüm için yapabileceği katkı hem kendi çıkarları hem de bölgesel ve küresel anlamda barış, refah ve güvenliğin tesisi için son derece önemli görülmektedir. Dış

politikanın kapsamının oldukça genişlediği, ulus-devletlerin savunmadan enerjiye, sağlıktan teknolojiye, ekonomiden çevreye kadar birçok farklı gündem ve konuyla ilgilenmesi gerektiği bir dönemde, çağın gereklerine uygun bir şekilde güncellenmesi uluslar arası ilişkilerde yeni kapıları aralayabilir.

Öte yandan uluslararası ilişkilerde realist politikaların revaçta olduğu bir süreçte, devletlerarası ilişkilerin güce dayalı yürütülmesi, ülkelerin sadece çıkarlarına odaklanmasına ve bu çıkarları için tüm değerleri gözden çıkarmalarına sebep olmuştur. Buna karşın değer merkezli, insani dış politikanın ya da ahlaki normlara uygun siyasetin hala bir şansının olabileceği belirtilmektedir (Güder v.d., 2020: 140). Ayrıca uluslararası sistemin çok daha karmaşık yapısı nedeniyle toplumların iç içe geçtiği global yapının, devlet merkezli olmaktan çok toplum merkezli olarak şekillendiği belirtilmiştir (Eralp, 2014: 152). Dolayısıyla Türkiye'nin son dönemlerde ahlaki dış politikaya ve değer merkezli küresel siyasete vurgu yapması, yürütmüş olduğu politikalarla da desteklendiği sürece toplumlar düzeyinde inandırıcılığını artıracaktır. Belirtildiği üzere anarşik bir ortamda bile ahlaki ve insani dış politikaya önem vermek, demokrasi ve insan haklarını önceleyerek bu değerleri söylem ve eylem düzeyinde küresel siyasetin merkezine taşımaya dönük çaba harcamak ancak kadim bir devletin nişanesi olabilir.

SONUÇ

Türkiye'nin dış politikasında Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yeni bir dönemin başladığı söylenebilir. Bu dönem daha karmaşık ve zorlu bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu süreçte dış politika, sadece güvenlik merkezli olmaktan çıkarak ekonominin ağırlıkta olduğu, enerji ve kültür başta olmak üzere yeni stratejilerle desteklendiği, iş birliği ve müttefiklik anlayışının ön plana alındığı, yumuşak güç şeklinde tanımlanan yeni diplomasi araçlarının kullanıldığı bir alan olarak görülmektedir. Tüm bu uygulamalar tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede Türkiye dış siyasetinin realist politikalar yanında liberal ve jeopolitik teorilerin birlikte kullanıldığı yeni bir yöntem mi denediği yoksa uygulanan tüm araçların aslında konjonktüre de uyumlu olarak realist teori kapsamında ulus-devletin çıkarlarının maksimize edilmesi ve güvenliğin elden bırakılmasına mı dönük olduğu tartışılmaya devam etmektedir. Her şeye rağmen Türkiye, NATO için önemli bir müttefik olmaya devam eden, AB üyelik sürecini bu kadar yıllık bekletilmeye rağmen sürdüren, Rusya-Ukrayna Savaşı süresince arabulucu rolünü devam ettiren bir ülkedir. Ortadoğu'da özellikle 7 Ekim 2023 sonrası İsrail tarafından büyük bir insanlık trajedisine/soykırımı tabi tutulan Gazze sürecinde, ABD'ye rağmen tepkisini en sert şekilde ortaya koyan, iki devletli çözümü savunan

ve bölgesel sorunlarda İslam ülkeleri içinde en fazla dikkate alınan bir güç olarak yoluna devam etmektedir.

Türkiye'nin iki binli yıllardan itibaren bölgede ve dünyada giderek etkisinin arttığı görülmektedir. Kuşkusuz bu durum aktif dış politikanın bir sonucu olarak okunabilir. Gelecek dönemde çok daha zorlu ve karmaşık bir dış politika ile karşı karşıya kalınması muhtemeldir. Bu nedenle dış politikada güçlü bir yapının yanı sıra güçlü bir iradenin de gerekli olduğu muhakkaktır. İç siyasetten ekonomiye kadar bir ülkenin tüm dengelerini etkileyebilen dış politikanın, yeni ve kararlı stratejiler uygulamak suretiyle vizyoner olması, bölgesel ve küresel anlamda gücün hissettirilmesini sağlayacaktır. Ancak dış politikada siyasal söylemlerle kapasite uyumu ve rasyonellik son derece önemli görülmektedir. Özellikle küresel güçlerle ilişkilerin ve yürütülecek dış politikaların rasyonel düzlemde yani gerçekliğe uygun olmasına dikkat edilmesi önem arz etmektedir. Dış politika yapımcılarının, güncel gelişmeler ışığında zaman zaman strateji değişikliğine gidebilme ihtimali olsa da asıl hedeflerden saptırıcı ve ana eksenden uzaklaştıracak ani kararların sıkıntılara yol açabileceğine dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin kapasitesinin göz önünde bulundurularak tutarlı ve ilkeli bir dış politikada ısrarcı olunması beklenmektedir.

Bu günden geriye bakıldığında, Türkiye gibi bir ülkenin uzun bir süre sınırlarıyla ilgili sorunlar bağlamında komşularıyla ya da Batı ve Doğu bloklarının rekabeti arasında suni sorunlarla uğraşmak zorunda bırakılması düşündürücüdür. Dış politik anlamda kabuğunu kırmaya çalıştığında ise hem iç siyasetteki gelişmelerin hem de dış müdahalelerin olması yine son derece anlamlı görünmektedir. Ayrıca dış politikayı besleyen en önemli faktör olarak ekonomideki olumlu gelişmelerin kesintilere uğraması, krizlerin ortaya çıkması sadece yönetsel problemlerin sonucu olarak görülmeyebilir. Son dönemde Küresel siyasette ve Ortadoğu'daki gelişmeler ülkeler arası ilişkilerin boyutlarının bilinenden daha derin ve çok boyutlu olduğunu göstermiştir. Bu durumda ülkelerin izleyecekleri dış politikaların zorluğu da artmaktadır. AK Parti döneminde küresel ve bölgesel çapta meydana gelen savaşlar, krizler, toplumsal olaylar v.s. zaten zorlu bir mecrada yürütülen dış politikanın giderek çok daha fazla zorlaştığını göstermiştir.

Tüm bunlara rağmen Türkiye, bölgesinde refah ve barışı önceleyen, bu amaçla yapıcı ilişkiler geliştirerek uzak ve yakın devletlerle hem çok yönlü hem de çok boyutlu dış politika yürütmeye devam etmektedir. Artık inisiyatif alabilen, savaş ve krizlerde önemli rol oynayabilen Türkiye, özellikle bölgesel meselelerde oyun kurucu (game changer) aktör olma vasfını sürdürmek istemektedir. Bunun için bölgesel ve küresel sorunlara daha fazla vakit

ayırma ve ortaya çıkan sorunlarda ara bulucu olma niteliğini ön plana çıkarmaktadır. Böylece devletlerarası siyasette etkinliğinin artacağına, uluslar arası sisteme katkı sağlayacağına ve küresel aktörler tarafından daha fazla dikkate alınacağına inanılmaktadır.

Yaklaşık yirmi üç yıllık iktidar döneminde AK Parti'nin, dış politika açısından Türkiye'ye bir dönüşüm ve değişim yaşattığı söylenebilir. Bölgesel ve küresel sorunların bu kadar yoğun yaşandığı zaman diliminde Türkiye, Batı ile ilişkilerinde ihtiyatlı davranmaya çalışmıştır. Bazı konularda karşı karşıya gelmesine rağmen ABD ve Avrupa ile ilişkileri tamamen koparmamış, alternatif politikalar üretmenin yollarını aramıştır. Fakat geçmiş dönemlere göre uluslararası ilişkilerin ve dış politikanın çok daha kırılgan olduğu bu dönemde küresel aktörlerin bile uzun soluklu dış politika yürütemedikleri görülmektedir. Dahası uluslar arası sistemin sarsıldığı ve küresel siyasetin ulus-devletler açısından önemli riskler taşıdığı bu zaman diliminde bağımsız bir dış politikanın zorluğu kabul edilmektedir. Batı'nın aksi tutumuna rağmen Türkiye, bölgesinde önemli bir aktör olarak vizyon sahibi bir dış politika yürütmenin yollarını aramaktadır.

Türkiye'nin dış politikadaki bu vizyonu ve uluslararası sisteme dönük eleştirel tutumundaki haklılığı Arap Baharı sürecinde, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda ve Ortadoğu'da yaşanan son gelişmelerde daha iyi anlaşılmıştır. Buna ilaveten Türkiye'nin, bölgesel ve küresel sorunların çözümünde sunduğu öneriler, çatışma bölgelerinde arabulucu rolü oynaması ve insani politikalara öncelik tanınması uluslararası ilişkilerin yeni ve farklı boyutu olarak görülebilir.

İlke ve değerler üzerinden politika üretebilen bir ülkenin, iç siyasetini belli standartlara ulaştırmasının dış politikasına da olumlu etkileyebilecektir. Ekonomik hedeflerine ulaşmak ve kalkınmasını tamamlamak ise bu standartları daha yukarı taşıyacaktır. Küresel çapta ve bulunduğu bölgede meydana gelen gelişmeler karşısında gerçekçilik ve soğukkanlı davranabilme elbette bir devletin olgunluğuna işaret etmektedir. Dış politikada ve uluslararası ilişkilerde ayağı yere basan, kendi yaklaşımları ile hedeflerine ilerleyen bir Türkiye'nin sadece bölgesel siyasete değil küresel siyasete de katkıları olması muhtemeldir. Türkiye'nin her alanda güçlenmesi, korku ve endişenin değil aksine bölgenin istikrarı ve kazanımı açısından bir kazanım olacaktır. Ayrıca dünyada son yaşananlar üzerinden yapılacak bir değerlendirmede, ilkeler ve değerler üzerinden yürütülecek ahlaki dış politikaya, yalnızca Türkiye'nin ve Ortadoğu toplumlarının değil aynı zamanda insanlığın da ihtiyacı olduğu sonucuna varılması mümkündür.

Kaynakça

- Arı, T. (2001), Uluslararası ilişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Aslan, A. (2014), *Türk Dış Politikası Eleştirilerinin Açmazları*, SETA Perspektif, Sayı: 64, https://file.setav.org/Files/Pdf/20140821155042_turk-dis-politikasi-elestirilerinin-acmazlari-pdf.pdf, Erişim Tarihi: 28.09.2025.
- Ataman, M. (2020), *19. Yılında AK Parti'nin Dış Politika Stratejisi*, <https://www.setav.org/19-yilinda-ak-partinin-dis-politika-stratejisi>, Erişim Tarihi: 11.08.2025.
- Bağcı, H. & Sinkaya, B. (2006), *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Parti'nin Perspektifi*, Akademik Ortadoğu Dergisi, C.:1, Sayı: 1, ss. 21-37. https://www.academia.edu/893180/B%C3%9CY%C3%9CK_ORTADO%C4%9EU_PROJES%C4%B0_VE_T%C3%9CRK%C4%B0YE_AK_PART%C4%B0N%C4%B0N_PERSPEKT%C4%B0F%C4%B0, Erişim Tarihi: 20.07.2025.
- Chomsky, N. (2003), Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi, Metis Yayınları, İstanbul.
- Çalış, Ş. (2022), *Küresel Örgütler, Devletler ve Politikalar: Simbiyotik İlişkiler Ağı*, Uluslararası Örgütler, Devletler ve Dış Politika Ş.H. Çalış (ed.) içinde, ss. 1-28, Nobel Yayınları, Ankara.
- Davutoğlu, A. (2001), Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul.
- Doğan, Z. (2022), *Küresel, Bölgesel ve Ulusal Gelişmeler Bağlamında 2014 Sonrası (Erdoğan Dönemi) Türk Dış Politikası*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 24/3 (2022) 1155-1182 E-ISSN 2667-405X.
- Eralp, A. (2014), *Sistem*, Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar T. Bora (Ed.) içinde, ss. 125-153, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Falk, R. A. (2005), Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası, N. Domaniç & N. Arhan (Çev.), Meis Yayıncılık, İstanbul.
- Fuller, G. (2023), Yeni Türkiye Cumhuriyeti Müslüman Dünyada Kilit Bir Aktör Olarak Türkiye, M. Acar (Çev.), Serbest Kitaplar, Ankara.
- Güder, S., Çemrek, M. & Mercan M.H. (2023), Geleceğin Türkiye'sinde Dış Politika, İlke Yayınlar, İstanbul.
- Harris, G.S. (2002), *A.B.D.-Türkiye İlişkileri*, Türkiye'nin Yeni Dünyası Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri, A. Makovsky & S. Sayarı (Ed.) içinde, ss.255-273, Alfa Yayınları, İstanbul.
- İnan, K. (1998), Dış Politika, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kireççi, M.A. (2023), *Türkiye'nin Bölgesel Politikaları: Fırtınada Güvenli Liman*, Türk Dış Politikası Yıllığı B. Duran, K. İnat ve M. Caner (Ed.) içinde, ss. 43-65, SETA Yayınları, İstanbul.

- Kramer, H. (2001), Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye, A. Çimen (Çev.), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kutlay, M. (2012), "Yeni Türk Dış Politikası"nın Ekonomi Politikası: Eleştirel Bir Yaklaşım", Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 35, s. 101-127.
- Oran, B. (1996), *Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 51 (1), 353-370. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36395>, Erişim Tarihi:30.08.2024.
- Öztürkci, A. (2017), "Soğuk Savaş'ın 1950'li Yıllarda Orta Doğu'da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri", Journal Of Modern Turkish History Studies XVII/34, ss. 373-394, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/474290>, Erişim Tarihi: 09.10.2025.
- Sander, O. (2000), Türkiye'nin Dış Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.
- Seufert, G. (2011), *TESEV'in kamuoyu araştırması üzerine: Türkiye'de Dış Politika Algısı*, https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Tesevin_Kamuoyu_Arastirmasi_Uzerine_Turkiyede_Dis_Politika_Algisi.pdf, Erişim Tarihi: 16.10.2025.
- Şimşek, E. (2025), *Türkiye'nin Stratejik Güç Sarkacı: Soğuk Savaş'ta ABD ve SSCB Arasında Denge ve Karşı Denge Politikaları*, Rusya Araştırmaları Dergisi RUSAD 13, 115-159, <https://www.researchgate.net/publication/393170736>, Erişim Tarihi: 09.09.2025.
- TİKA, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, <https://tika.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 11.10.2025.
- Turan, A. (2023), AK Parti Döneminde Yaşanan Dış Politika Sarmalı: Sebepler, Araçlar ve Örnekler, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 78, ss. 66-101. DOI:10.51290/dpusbe.1291015.
- Uzgel, İ. (2010), *Türk Dış Politikasında Bölgesel Güç İllüzyonu*, Yeni dönemde Türk Dış Politikası Uluslar arası IV. Türk dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri O.B.Dinçer, H. Özdal ve H. Necefoglu (Ed.) içinde, ss. 61-66, USAK Yayınları, Ankara.
- Yalçın, M. O. (2022), *Türkiye'nin Doğu Asya Politikası 2022*, Türk Dış Politikası Yıllığı B. Duran, K. İnat ve M. Caner (Ed.) içinde, ss. 313-326, SETA Yayınları, İstanbul.
- Yeşiltaş, M. & Balcı, A. (2013), *A Dictionary of Turkish Foreign Policy in the AK Party Era: A Conceptual Map*, Center for Strategic Research (SAM), May 2013, No:7.
- Yıldız, M. (2025), *Türk Dış Politikasının Esasları: Tarihsel Süreçte Konjonktürel Değişimler*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.: 2, Sayı: 1, ss.: 101-120, https://www.researchgate.net/publication/393180068_Turk_Dis_Politikasinin_Esaslari_Tarihsel_Surecte_Konjonkturel_Degisimler, Erişim Tarihi: 22.05.2025.

<https://www.bbc.com/turkce/articles/c5y5628jmy3o>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.

<https://www.bbc.com/turkce/articles/c0qgjnnv9k8o>, Erişim Tarihi: 10.09.2025.

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/disislerinden-sudanda-sivillere-karsi-saldiriya-tepki-924172.html>, Erişim Tarihi: 10.09.2025.

